

UPRAVA U DUBROVAČKOM VANGRADSKOM TERITORIJU
(ASTAREJA)

Dr. Josip Lučić

Vangradski teritorij dubrovačke komune (a kasnije i republike) zvao se distrikt (districtus). Gradsko područje nazivalo se civitas. Distrikt je krajem XIII i u početku XIV st. obuhvaćao: 1) kopneno područje (terra firma) zvano Astareja, to jest: Župu, Šumet, Rijeku, Zaton, Gruž i okolicu grada; 2) otoke (insulae).¹ U tom vangradskom području, koje se u literaturi nazivlje i ladanjsko područje, bila je organizirana drugačija uprava nego u samom gradu (civitas). U početku XIV st. vangradsko područje bilo je razdijeljeno na 2 upravne jedinice: 1) otoci: Šipan, Lopud, Koločep, kojima je upravljao »comes insularum«, odnosno »comes Juppane«; i 2) Astareja koja se dijelila na: a) područje Župe i Šumeta i b) područje Gruža, Rijeke i Zatona.²

Nas ovdje zanima organizacija uprave u Astareji do 1366. god. to jest do vremena kada se Astareja konačno teritorijalno zaokružuje i administrativno sređuje.

Astareja je bila važno dubrovačko područje. Najveći dio obradivog i neobradivog tla na tom području bio je u rukama vlastele. Oni su tu bili najjači zemljovlasnici. Vlastela su tu imala i svoje gospodarske zgrade, stoku na ispaši, pčele, mlinove itd. Pored vlasteoskih još su imanja crkvenih ustanova i građana. Vlastela kao vladajuća klasa bili su dakle ekonomski zainteresirani za Astareju. Stoga će uprava u njoj čuvati klasne interese vladajućeg sloja. Ona će biti odraz čuvanja interesa posjedničke klase i produkcionih odnosa koji njoj odgovaraju.

S druge strane Astareja je bila predziđe samog Dubrovnika, prva obrambena linija grada, pa je vlada i s te strane zainteresirana da je vojnički brani i čuva.

Astareja je neposredno snabdijevala grad osnovnim živežnim namirnicama: ratarskim i stočarskim proizvodima.

Svi ti momenti igrat će odlučnu ulogu i u upravi. Dubrovački knez, Veliko i Malo vijeće imat će velik utjecaj u upravi. S druge strane nije se moglo u svemu upravljati izravno iz kneževe kancelarije. Neke je

¹ Usp. J. Lučić, Dubrovačka Astareja (granice i područje do 1366), Beritićev Zbornik, Dubrovnik, 1960, 49—55 i tamo navedena literatura. Zatim V. Foretić, Ugovor Dubrovnika sa srpskim županom Stefanom Nemanjom i stara dubrovačka djedina, Rad JAZU 283, passim — kratica: Foretić, Rad 283

² A. Marinović, Lopudska universitas, Anali III Hist. inst. Dubrovnik, 1954, str. 181-236; — I. Mahnken, Dubrovački patricijat u XIV veku I-III, SANU Beograd 1960, str. 40-44 (kratice: Mahnken) dala je kratki prikaz uprave u Astareji. Lastovo se u XIII st. pridružilo Dubrovniku, ali je zapravo bilo potčinjeno mletačkom knezu u Dubrovniku, Mahnken, 44.

poslove bilo nužno prepustiti ladanjskim knezovima. Sami pak stanovnici Astoreje imali su određene obaveze prema državnoj zajednici kao njeni podanici. Naše istraživanje kretat će se u tim smjerovima, da vidimo dokle je sezala ingerencija vlade, koje su bile dužnosti ladanjskog kneza i njegovih pomoćnika, kakva su prava i obaveze stanovnika. Ali najprije iznijet ćemo osnovna upravna područja Astoreje do 1366. god.

Čitava Astoreja bila je podijeljena na contrate. U dubrovačkom Statutu (VIII, 24) Cavtat, Plat do Mlina bila je jedna contrata, Šumet i Brgat druga, Gruž treća, Rijeka četvrta, te Zaton i Poljice peta. Kasnije je ta razdioba doživjela neke izmjene, pa imamo contrate: Šumet, Župa,³ Rijeka,⁴ Zaton,⁵ Gruž,⁶ koje u stvari odgovaraju osnovnim prirodnim područjima Astoreje. Contrata naziva se i comitatus.⁷ Uz izraz contrata nalazimo i slavenski naziv župa (čoba, giobia, juppa, čuppa, čoppa, joba).⁸ Budući da se izraz »župa« nalazi ne samo kao oznaka glavnih osnovnih dijelova Astoreje, nego i manjih područja, npr. »giobie de Belien« (Plat),⁹ »čuppe de Uergato«,¹⁰ zaključujemo da je »župa« mogla označavati i jedan dio contrate.

Područjem contrate upravljao je knez — comes.¹¹ Ispočetka je svaka contrata imala svog kneza »comes in Grauosio«, »comes de Umbla«, »comes in Malfo et de Paliče«, »comes Breni« (svi 1302), »comes in Zoncheto« (1304).¹² Kasnije se to napušta pa upravlja jedan »comes Breni et Juncheti«,¹³ a drugi »comes Malfi, Umble et Grauoxie«. ¹⁴ Astoreja je imala dakle 2 kneza, jednog za Župu i Šumet, drugog za Zaton, Rijeku i Gruž. Ta upravna podjela prevladava kroz XIV st., iako je u nekim prilikama i ona znala pretrpjeti prolazne promjene. Knezovi koji su upravljali vangradskim teritorijem: Astorejom, otocima, Stonom i Pelješcem, Konavlima zvali su se ladanjski knezovi.¹⁵ Vjerojatno zato da se razlikuju od glavnog kneza komune.

DUBROVAČKA VLADA I ASTAREJA

U dubrovačkom su Statutu bile objavljene odredbe po kojima se upravljalo čitavim područjem komune: gradom, otocima, Astorejom. Ne ćemo se zadržavati na onom što se odnosi na čitavu dubrovačku komunu

³ Div. canc. 12,48,72' — Sve arhivske signature odnose se na serije dubrovačkog arhiva.

⁴ Div. canc. 14, 61

⁵ Div. canc. 15, 1'

⁶ Vend. Canc. 1, 224

⁷ Monumenta ragusina II, 198 — III, 14 — kratica: Mon. rag.

⁸ »čobe de Breno« (Div. not. 3, 72), »giobie de Breno« (Div. canc. 9, 171), »čopa Breni«, »čoppe Breni« (Div. canc. 26, 37'), »giobiam de Grauosio« (Div. canc.10, 161), »juppa de Grauosio« (Div. canc. 12, 102), »čuppa de Grauosio« (Div. not. 6, 220), »giobie de Juncheto« (Div. canc. 10, 221), »pro juppa Juncheti« (Div. canc. 13, 111'), »čuppa de Umbla« (Div. canc. 13, 116), »joba de Malfo«, »čupa de Malfo« (Div. not. 6, 99, 219)

⁹ Div. canc. 8, 121

¹⁰ Div. canc 14, 162'

¹¹ U Statutu ne spominje se knez za bilo koje područje Astoreje, nego samo »comes« za cjelokupno područje Astoreje »comites insularum et Astaree« (VI, 18), pa zaključujemo da je možda do tog vremena Astoreja bila jedno administrativno područje. Usp. V. Bogišić — C. Jireček, Liber statutorum civitatis Ragusii compositus anno 1272, MH-JSM IX — kratica: Statut

¹² Mon. rag. V, 17, 31 — II, 307

¹³ Div. canc. 7, 11

¹⁴ Mon. rag I, 16 — Mahnken 40, 43

¹⁵ K. Vojnović, Sudbeno ustrojstvo republike dubrovačke, p. o. 26

kao takovu i što je sastavni dio cjelokupnog dubrovačkog upravnog prava, pa se i ne tiču samo Astoreje, nego na one zakone i propise koji su značajni za samu Astoreju i odgovaraju specifičnosti njenog područja.

U Astoreji su bili glavni vinogradi dubrovačke vlastele. Vinova loza i povrće pokrivalo je najveći dio obradive površine. Zbog toga ima velik broj vladinih odredaba o čuvanju, nadgledavanju vinograda, berbi, tokovima voda, krađama, međama, štetama i sl.¹⁶ Dubrovačka vlada, a to znači vlastela, koji su bili ujedno i glavni zemljovlasnici u Astoreji, vojnički su čuvali to područje za vrijeme dozrijevanja grožđa i njegovog trganja. Troškove čuvanja snosili su vlasnici vinograda. Osim toga Dubrovčani su za vinograde na tom području plaćali danak zvan mogoriš susjednim slavenskim vladarima. Državna je vlast zatim od zemljovlasnika ubirala i opći državni porez »collectas«.¹⁷

Osim ekonomske važnosti — vinogradi u njoj posađeni — Astoreja je bila i vojnički značajna za Dubrovnik. Svi napadi vladara iz zaleđa, koji su bili usmjereni na zauzimanje ili uništenje Dubrovnika redovito su išli preko Astoreje. Ako se netko htio što god osvetiti Dubrovčanima, kazniti ih, nanijeti im štetu obično je pljačkao njihove vinograde po Astoreji i drugim krajevima.

Neprijatelj je neki put jednostavno napadao zato da opljačka. Samuilo npr. kad je prodro u sjevernu Dalmaciju, odnosno Primorsku Hrvatsku, spalio je, kako piše Pop Dukljanin, i Dubrovnik, sela i čitavu provinciju.¹⁸ To se dogodilo 998. god.¹⁹ Tatari, povlačeći se iz Hrvatske, okrnuli su 1242. god. i Dubrovnik.²⁰

Mnogo teže borbe nastale su otkad su Nemanjići izbili na Jadran. Tada su nastojali prisvojiti i Dubrovnik. Već 1172. Nemanja ratuje s Dubrovnikom, a osobito 1184—86, kad je čak bio kratkotrajno i prodro u grad.²¹ Od Nemanje pa sve do Uroša III neprekidno se ratuje. Razlozi su neki put opće politički (sukob dubrovačke i barske nadbiskupije) kao npr. rat 1196. Međutim, u većini slučajeva razlozi su pogranično-teritorijalni. Dubrovčani su naime zasađivali gornje dijelove Astoreje. Srpski vladari sprečavali su takvo proširivanje Dubrovnika smatrajući da to **ide na uštrb njihova teritorija**. Često puta kao razlog ratu navodi se trgovina. Ipak u svojoj suštini povodi rata vrtili su se oko graničnih sporova u Astoreji. Ratuje se 1215. sa Stefanom Prvovjenčaninim, 1228. sa Stefanom Radoslavom. Osobito su bili dugi ratovi sa Urošem I (1252, 1253—4, 1265—8, 1275), Uroš II Milutin uspio je 1301—2. da im otme Cavtat. Isti Milutin ratuje i 1317—18. Da bi Dubrovčani uživali konačno mir na granicama, vlada 4. VII 1321. zaključuje da nitko ne smije krčiti zemlju u Astoreji prema »Slavenima« bez dopuštenja kneza. Dubrovčani su napokon htjeli i kupiti sporne gornje dijelove Astoreje, pa su 28. III 1323. uputili poslanstvo Urošu III, ali bez uspjeha. Dapače s njim su ponovno 1325—26. u ratu.²² Dubrovčani su pokušali 1350. nagovoriti Dušana, prigodom njegovog dolaska u Dubrovnik, da im ustupi gornje dijelove

¹⁶ Statut VI, 10 id., — V, 24 — 31, 33 — 35

¹⁷ J. Lučić, Grane privrede u dubrovačkoj Astoreji, Anali X-XI, u tisku

¹⁸ Ljetopis Popa Dukljanina (izd. Mošin, Matica hrvatska), str. 80

¹⁹ M. Barada, Dalmatia superior, Rad JAZU 270, 110. — U Bodinovu opsadu Dubrovnika, koja se obično datira prije 1101. god., a koju donosi Pop Dukljanin (n. dj. 98) sumnja K. Jireček, Istorija Srba, I, Beograd 1952., str. 139

²⁰ »et pertranseunt Ragusium, modicam enim illic potuerunt lesionem inferre«. Toma Arcidakon, Historija salonitanorum pontificum atque spalatiensium (ed. Rački), str. 177

²¹ Foretić, Rad JAZU 283, 59-62

²² Opširnije Foretić n. dj. 82-107

Šumeta i Župe, ali opet bez uspjeha.²³ Konačno im je Uroš IV. poklonio 1357. gornje dijelove Astoreje,²⁴ koje su Dubrovčani 1366. razdijelili svojoj vlasteli, građanima i crkvi. Time je stoljetni spor Dubrovčana i srpskih vladara bio konačno riješen.

Nisu manju brigu zadavali Dubrovčanima ni okolni susjedni velikaši. Bosanski ban Borić, prema ispravi iz »lokrumskih falsifikata« opljačkao je 1154—1160. dubrovačku okolicu.²⁵ Neki Stjepan iz Konavala zajedno sa svojim ljudima opljačkao je 1313. Župljane.²⁶ Srpski velikaši Prodaša, Vladimir i Vitomir opljačkali su 1323. sa svojim ljudima Zaton i Rijeku.²⁷ Branivojevići, vlastela iz Zahumlja, i vojvoda Vojno iz Gackog pljačkaju 1325. okolicu grada.²⁸ Brajko Branivojević pustoši 1326. okolicu Dubrovnika, ali je uhvaćen i osuđen.²⁹ Dok su se Prodaša i Vladimir smirili, Vitomir je opet 1326. u ratu protiv Dubrovnika,³⁰ a njegovi ljudi još 1335 i 1336. pljačkaju Dubrovčane.³¹ Neprilike se nisu smirile ni poslije 1327. kad su Zahumljem, zaleđem Dubrovnika, zagospodarili Bosanci. Bosanski velikaš Ruđer pljačka 1331. okolicu, a 1332. Poljice³² da bi kasnije 1336. to isto uradio zajedno sa Miltenom.³³ Ljudi Bosanca Dabiše nanijeli su veliku štetu u Župi 1343. god.³⁴ Ponovno 1348. bosanski vojvoda Nenad porobio je dubrovačko područje,³⁵ da bi Bosanci iduće 1349. godine pred Božić opljačkali Konavle i predio oko Cavtata.³⁶ Međutim najveće je neprilike zadao Dubrovčanima Vojislav Vojinović, knez zahumski, koji je 1359—1362. nemilo pustošio dubrovačku okolicu, tako da su ga Dubrovčani očajni i prestrašeni ucijenili 1361. god.: tko ubije Vojislava, dobit će 10 000 perpera, dubrovačko građanstvo i kuću od kamena u gradu.³⁷ Mir je konačno s njim sklopljen na intervenciju Uroša IV 1362. god. Kroz to vrijeme i Milman, čefalija konavoski pljačkao je Župu 1360. god.³⁸ Konačno župan Senko pobio je i istukao 1364. nekoliko ljudi u Zatonu.³⁹ Rijetke su dakle bile godine dugog mira na granici.

Vlada je prema svojim mogućnostima uređivala obranu Astoreje. Opširnije podatke imamo od XIV st. Čim bi se doznalo za kakve ratove i sukobe u unutrašnjim susjednim zemljama, slale su se straže na pojedina mjesta. 4. IX 1319. Čappeta i još jedan bili su poslani »ad custodiendum sancti Sergi«.⁴⁰ Situacija je osobito bila opasna 1325—26. Du-

²³ Jireček, Istorija Srba I, 228

²⁴ Foretić, n. dj. 108-109

²⁵ Foretić n. dj. 73

²⁶ Mon. rag. I, 23

²⁷ Mon. rag. I, 93 — M. Medini, Dubrovnik Gučetića, Beograd 1953, 4

²⁸ Jireček n. dj. I, 204 — Veljan A. Trpković, Branivojevići, Istorijski glasnik 3-4, 1960, str. 68

²⁹ Medini, Dubrovnik Gučetića, 9 — V. Trpković u n. dj. str. 71 smatra da Branivojevići »nisu pljačkali Dubrovnik i da su optužbe Dubrovčana protiv Branivojevića »zbog mnogih i nečuvanih napada i pljački« potpuno neosnovane ukoliko se odnose na period koji je neposredno prethodio napadu, one nose u sebi deo istine samo ukoliko bi se odnosile na ranije nesporazume između obe strane i njih doista je bilo, ali su se kraj toga normalni odnosi i dalje održavali, čak i sasvim prijateljski«.

³⁰ Medini n. dj. 10

³¹ Div. canc. 11, 57, 65'

³² Mon. rag. II 336, 342 — Medini n. dj. 10

³³ Div. canc. 11, 71

³⁴ Mon. rag. I, 139-140

³⁵ Mon. rag. II, 14

³⁶ Jireček n. dj. I, 227

³⁷ Medini n. dj. 90

³⁸ Medini n. dj. 86

³⁹ Mon. rag. IV, 1

⁴⁰ Mon. rag. V, 119

brovčani vode rat protiv Uroša III, a Branivojevići su u neposrednoj blizini grada.⁴¹ Senat 19. IX 1325. zaključuje da se »ad custodiam Breni« pošalje 50 do 100 ljudi, koji će se ulogoriti kod Gorice. Pazit će da neprijatelj ne nanese štetu stanovnicima Župe. Iduće godine 10. V 1326. poduzima se savjesna obrana. Izabrano je 200 ljudi (vojnika) koji će štiti područje (comitatus) da ne bi tko napao i opustošio. Ići će u pojedine dijelove zemlje kamo ih pošalje senat. Svi vlasnici vinograda u Župi, Šumetu, Mlinima, Platu, Brgatu i Čibači platit će općini 12 folara po soldu vinograda. Tim novcem će se mobilizirati (soldičari) 50 ljudi iz grada. Oni će dan i noć bdjeti kod Željezne Ploče i čuvati da tko ne napadne. Plaća vojnicima iznosit će dnevno 1 groš, a njihovom kapetanu 3 groša. Za svaku neposlušnost pojedinac će platiti 5 perpera kazne. Vlasnici vinograda u Rijeci platit će uzdržavanje 25 vojnika s kapetanom. Ti će danonoćno čuvati ljude i vinograde. Konačno je knez dobio ovlaštenje da može podijeliti oružje stanovnicima Astoreje da se sami brane (quomodo rustici Astarie districtus Raugii habeant arma ad hoc ut se defendere possint).⁴²

Osim kopnene vojske šalje se i mornarica. Kad je Ruđer nanosio štetu u okolici Dubrovnika, senat je 3. IX 1331. odlučio da se naoružaju i pošalju 2 lađe uz obalu Rijeke i Zatona zbog obrane podanika. Neprijateljske lađe, ukoliko se pojave, imaju se zarobiti s posadom.⁴³ Ako se predviđa opasnost tada se odrede »tres nobiles« koji će napraviti plan obrane i predložiti ga Velikom vijeću.⁴⁴

Općina je često puta bila u novčanim neprilikama, pa nije mogla uzdržavati obranu Astoreje. Vlasnici pak vinograda u Astoreji koji su morali snositi teret uzdržavanja obrane, nisu uredno davali svoj doprinos. Veliko je vijeće 31. VII 1346. odlučilo da se pošalju straže u Župu, Šumet i sve do Zatona u slučaju opasnosti. Novac za uzdržavanje vojnika smoći će se prema odluci kneza i Malog vijeća. Sutradan je knez izabrao službenike (officiales) koji će utjerati zajam (improntum) od 5000 perpera, na taj način što će 50 osoba dati 100 perpera. Od te svote novca izdvojiti će se ostatak za podmirenje prvog zajma i isplatiti će se zaostaci. Lauriza de Bodaza i Cerne de Grede imaju utjerati novac za isplatu čuvara u Župi i Šumetu, a Nico de Zavernico i Mathe de Ribiza za isplatu čuvarima u Rijeci i Zatonu.⁴⁵ 19. VIII 1357. odlučeno je da se potroši »pro conservatione Staree« oko 800 perpera. Budući da općina »non habet unde possit solvere istos ypperperos DCCC« daje se ovlaštenje knezu i Malom vijeću da mogu »recolligere istos denarios ab illis qui habent vineas, castra et domos in Starea« bilo od crkvnih ili svjetovnih osoba. Nekoliko dana kasnije 23. XI odlučeno je da se pronađe bolji način za naplatu 800 perpera od predloženog.⁴⁶ Općina dakle nije imala uvijek novaca da osigura obranu Astoreje, a vlasnici vinograda nisu bili voljni snositi teret obrane. Vlastela su stoga, kao vlasnici vinograda ujedno kao i članovi Velikog vijeća i ostalih organa vlasti i uprave jednostavno obavezu obrane Astoreje skidali sa sebe.

Obranu Astoreje pojačavali su brojna castella i castra rasuti po njoj. U Zatonu na imanju Sorgo bio je 1348. castello,⁴⁷ u Rijeci 1311. na imanju Radoslauus de Quale, 1344. u vinogradu Dobre de Picurario, a 1368.

⁴¹ Trpković V., n. dj. 76, 80

⁴² Mon. rag. V, 179, 206

⁴³ Mon. rag. II, 336

⁴⁴ 1350. god. — Mon. rag. II, 94

⁴⁵ Mon. rag. I, 236

⁴⁶ Mon. rag. II, 191, 201

⁴⁷ Test. 1348, 60

postojao je castrum na Dragočinom Dolu blizu granice,⁴⁸ u Šumetu castra i castella na imanjima Junii (1340) i Matchi de Volcasso (1363), Resti (1360),⁴⁹ Ispred samostana Puncella imala se sagraditi »unam turrim... extra muros civitatis«.⁵⁰ Najviše ih je bilo u Župi. Za vrijeme pljačkanja Vojislavljevog 1361. upravo su stradali brojna castra. Castrum Marini de Mence imao je štetu 750 perpera, Perue de Sorgo 520 perpera. Vlada je nadoknadila štetu na tim castrima — ta radi se o vlasteli — vlasnicima iz dobiti na uvozu vina, ako to ne bude dovoljno, onda iz carine vina.⁵¹

Za vrijeme tih pljački i pustošenja i ratova po Astoreji vlada je štiti-tila građane zabranjujući im odlazak u ugrožene dijelove zemlje. 28. V 1318. zabranjeno je bilo prelaziti Željeznu Ploču. Za vrijeme napada Branimiroveća 1326. najprije se 3. V zabranjuje da nijedan vlastelin (nulla persona de nobilibus) ne ide u Župu, Šumet, Rijeku i Zaton, a 8. VIII ta se zabrana proširuje i na žene bilo kojeg staleža (cuiuscumque conditionis) pod kaznom 10 perpera. Napokon 28. XI ograničuje se kretanje za sve osobe (nulla persona audeat) do crkve sv. Mihajla de Cresta i samostana sv. Jakoba de Visnica. Također ne smiju prelaziti brdo zbog trgovine, stoke i sl. pod kaznom 5 perpera.⁵² Što je opasnost bila veća, ograničenost kretanja bila je dakle manja. Za vrijeme žestokih napadaja Vojislavljevih 1361. kretanje je npr. bilo dopušteno samo do crkve sv. Antuna na istok i do crkve sv. Ilije na zapad.⁵³ Ako pak nije predstojala neposredna nego samo posredna opasnost, građani su smjeli ići po Astoreji, s time da se uvečer istog dana vrate.⁵⁴

Štetu, koju su neprijatelji prouzrokovali u Astoreji, Dubrovčani su nastojali riješiti mirnim putem. Tako kad je spomenuti Stjepan iz Konavala opljačkao 1313. Župljane vlada je poslala Margita de Crusi da ga tuži knezu Konavala. Ujedno je zahtijevala da se o svemu izvijesti i kralj Uroš II.⁵⁵ Vlada je dakle nastojala utjerati naknadu posredstvom kralja. Velikaši Ruđer i Milten nanijeli su štetu u Poljicima na imanju Gondula, te po Zatonu, Rijeci, Župi i Šumetu. Vlada je zahtijevala da joj isplate 800 perpera. Kad je s Ruđerom i Miltenom sklopljen mir, oni su se obavezali 23. X 1336. isplatiti novac.⁵⁶

Sporovi, koji su se i inače pojavljivali između Dubrovčana, vlade i stanovnika iz zaleđa, rješavali su se na zajedničkom sastanku zvan stanak.⁵⁷ Prema Statutu stanak za rješavanje razmirica između Dubrovčana i stanovnika Huma bio je kod crkve sv. Stjepana u Zatonu, za ljude iz Raše kod crkve sv. Trifuna u Šumetu, ili kod crkve sv. Mihajla de Cresta, a kod crkve sv. Ilara u Mlinima za ljude iz Zete.⁵⁸ Osim tih uobičajenih mjesta stanaci su se održavali na Željeznoj Ploči i kod crkve sv. Marije Magdalene u Župi.⁵⁹

Procjenu šteta nastalih općenito uslijed rata ili drugih nepogoda vršili su procjenjivači (extimatores) izabrani od općine. U Statutu piše da će extimatores procijeniti štetu, ako neko zapali kućicu; boni homines

⁴⁸ Div. not. 1, 31' — Div. canc. 14, 217' — Mon. rag. III, 314

⁴⁹ Div. not. 6, 135' — Div. canc. 19, 7 — Vend. canc. 1, 206

⁵⁰ Mon. rag. I, 78

⁵¹ Mon. rag. III, 67

⁵² Mon. rag. V, 108, 203, 216, 225

⁵³ Mon. rag. III, 88

⁵⁴ Mon. rag. III, 266

⁵⁵ Mon. rag. I, 23

⁵⁶ Mon. rag. II, 366, 369

⁵⁷ O stanku usp. Foretić Rad 283, 76 i tamo navedenu literaturu.

⁵⁸ Statut III, 51, 53, 54

⁵⁹ Div. canc. 5, 6' — Div. canc. 6, 13'

će pak procjenjivati štetu u poljima, vinogradima, plodinama i drveću.⁶⁰ Vlada je i inače znala odrediti procjenjivače za štete nastale u toku jedne godine,⁶¹ ili za veća područja odjednom.⁶² Vladu je zanimala veličina štete poslije ratnih pustošenja, pa su 11. VIII 1302. — poslije rata s Milutinom — jedni izabrani »ad extimandum et videndum dampnum factum in vineis incipiendo a Juncheto usque ad Civitatem Veterem«, a drugi »in vineis de Umbla, Grauosio, Malfo, Pallice«.⁶³ Slično je bilo 1335. kad je trebalo istražiti štetu »per totam Astariam«,⁶⁴ zatim 1361. određena su rectorica »extimatores dampnorum vinearum que fuerunt vindemiate in Breno et in Çoncheto per inimicos«.⁶⁵

Procjenjivači su ipak najviše djelovali u privatnim sporovima. Određivali su kao »arbitri« što nekom pripada po testamentu, ili kao »extimatores et designatores« što će se kome dodijeliti u dotu,⁶⁶ razgraničavali su kao »judices, albitri (sic!), albitratores, diffinitores, sentenciatores et amici comunes« posjede dvojice zavađenih,⁶⁷ mjerili su zemlju da odrede kao »passatores et mensuratores« tačnu površinu,⁶⁸ intervenirali su u različitim međusobnim svađama zemljovlasnika,⁶⁹ u sporovima između obrađivača i zemljovlasnika,⁷⁰ procjenjivali su vrijednost zemlje prije nego će se dati na inkanat,⁷¹ ili kao »boni homines« koliko se može tražiti, odnosno za koliko se može prodati jedna zemlja,⁷² itd. Naravno je da su za svoj rad bili plaćeni. Tako 1341. za jednu procjenu »laborerium factum« jednog napoličara uzeli su 11,5 groša, tj. skoro jedan perper.⁷³ 21. VII 1358. odlučeno je da »extimatores Staree« imaju »de quolibet lamento gross. III«.⁷⁴

Područje Astoreje oskudijevalo je u žitaricama. Vlada je stoga često dijelila žito, u prvom redu ječam. Tako 15. XI 1311. odredila da se u Astoreji podijeli 180 starija ječma, a 1320. podijeljeno je 100 starija.⁷⁵ Oskudica je bila opasna za vrijeme ratova jer je ona mogla izazvati revolt stanovništva i neposlušnost. Vlada je stoga 22. I 1326. naređivala da »rustici seu districtuales« moraju besplatno dobiti žito od svojih gospodara. Iste godine 20. IX podijeljeno je »inter possibiliores homines de Stario frumenti C.«⁷⁶ 28. X 1346. vlada šalje ljude koji će popisati i vidjeti tko nema »frumentum neque bladum aliquod in domo per insulas et Astariam«.⁷⁷ Ponovno 1363. popisuju se ljudi da bi dobili jedan ili dva stara ječma, a iduće godine 1. IV 1364. odlučeno je »ad dispergendum III stara ordei rusticis de Breno, Çoncheto et Vergato, Ombla, Grauosio et

⁶⁰ Statut VIII, 23-24, 35

⁶¹ Npr. 1357. god. za Župu Mate de Ribiča, a za Zaton Syme de Georgio, Mon. rag. II, 198

⁶² 1359. za comitatus Breni: Çure de Gleia, Mate Marini de Ragnina, Georgius de Bodaça: za comitatus Grauosii, Malfi et Omble: Andrea de Mence, Matheus de Catena — Mon. rag. III, 14

⁶³ Mon. rag. V, 35

⁶⁴ Div. canc. 11, 102, 111

⁶⁵ Mon. rag. III, 150 i kasnije, Mon. rag. IV, 50, 56 — III, 162

⁶⁶ Div. canc. 6, 2, 59'

⁶⁷ Div. canc. 14, 175'

⁶⁸ Div. canc. 7, 5

⁶⁹ Div. canc. 6, 102, — Div. canc. 7, 46'

⁷⁰ Div. canc. 9, 154, — Div. canc. 10, 215 i dalje

⁷¹ Div. canc. 15, 133'

⁷² Test. 4, 25

⁷³ Div. canc. 13, 16

⁷⁴ Mon. rag. II, 231

⁷⁵ Mon. rag. V, 95, 168

⁷⁶ Mon. rag. V, 191, 220

⁷⁷ Mon. rag. I, 244

Malfo.⁷⁸ Besplatno dijeljenje ječma ukazuje na niski životni standard širih radnih masa i strah vlade da se zbog toga mase ne pobune protiv nje.

Vlada je sa svoje strane pazila da mir na granici Astoreje bude nepomućen. Kad su izbile neke pogranične razmirice s Dabišom Cikorićem, senat 27. V 1345. odlučuje da se odredi granica, kako ne bi više bilo razmirica. 7. VI upućuju se ljudi da između granica postave »talia signa que sint ad perpetuam memoriam«. Sutradan senat šalje ljude da istraže nisu li pojedinci obrađivanjem zemlje prekoračili državnu granicu na štetu susjednog vladara. Ukoliko jesu, neka im se iščupa nasad.⁷⁹ Zemlju su inače obilazili razni »passatores terrarum et vinearum« koji su nadgledali da li je sve u redu.⁸⁰

Budući da je od natapanja zemlje ovisila i plodnost tla, vlada je pazila da nitko ne zatvara vodu i ne skreće njezin tok. U Šumetu je npr. voda morala teći kao i do tada.⁸¹ Vlada je pazila da i putevi po Astoreji budu prohodni.⁸²

Posebnu je pažnju vlada vodila da se one zemlje koje su se obrađivale u režimu carine, tj. u vlastitoj režiji, ne smiju davati na drugi oblik obrađivanja. Opat lokrumskog samostana morao je raskinuti nove ugovore s obrađivačima, koje je sklopio za rad na carini. Stanje se imalo povratiti »ad pristinum statum«. 10. VII 1360. Malo vijeće zaključuje da se 5 solada zemlje u Šumetu koje drže Vita Tichoeuich i Bogauç Milcich, imaju i dalje obrađivati na polovicu, jer nisu bile »antiquitus de çarina«. ⁸³ Vlada je dakle pazila da se forma produkcionih odnosa u agraru ne mijenja samovoljno.

Dubrovački knez i zakleti suci (coram domino comite et juratis iudicibus) rješavali su različite imovinske sporove, krađe, kriminal i sl. To općenito spada u sudstvo republike.⁸⁴ Nas će zanimati neki posebni slučajevi koji bi mogli ilustrirati prilike, imovno stanje i sl. u Astoreji. Symon de Calich traži preko kneza i sudaca 17. IX 1284: da mu se predađu neke stvari iz »casale Triphonis de Juda« u Platu: 8 modija žita, 8 modija ječma, 4 quinçua vina, smokve, 2 gunja, modij raži (segoli), 6 modija ječma pomiješanog sa zobi, 6 košnica meda i sl.⁸⁵ Obratuz et Dobriene de Joncheto izjavljuju 22. II 1285. pred knezom i sucima da su im spaljene 3 kuće i da štetuju 97 perpera. U plamenu im je propalo: ogrtači bez rukava, suknje od raznog platna, vunena pređa, vunena odijela, razno sukno, žrvnji, luk, strijele, štit i drugo oružje, željezne posude za vodu i druge posude, bačvice (barila), bačve (badnjevi), stupa, domaće životinje, košnice, obuća i sl.⁸⁶ Inače se prijavljuju krađe i uništenja poljoprivrednih produkata: povrća, žitarica, loza, košnica, općenito ži-

⁷⁸ Mon. rag. III, 261

⁷⁹ Mon. rag. I, 175-6

⁸⁰ Mon. rag. V, 10

⁸¹ Mon. rag. V, 407

⁸² Mon. rag. II, 181

⁸³ Mon. rag. II, 292 — III, 37, 39 — Roller D., Agrarno-proizvodni odnosi na području dubrovačke republike od XIII—XV st. Zagreb, 1955, str. 113-14

⁸⁴ K. Vojnović, Sudbeno ustrojstvo republike dubrovačke, str. 105

⁸⁵ Div. canc. 2, 125

⁸⁶ »tres domus fuerunt combuste, quas non dedissemus si debuissimus descendere de loco illo pro yperperis triginta et ualuerunt multo plures. Item mantellus unus et gonella I, uxoris dicti Radoste, qui constituerunt festiuitatibus natiuitatis domini ypp. X. Item due gonelle dicte uxoris sue que ualuerunt ypp. V. Item gonelle IIII de xocna ualuerunt ypp. II 1/2. Item de filo de lana de quo portant (sic!) fieri C cubiti de drappo, quod ualuit ypp. IIII. Item tria... abitte de lino filato quod ualuit ypp. II. Item braças XII de drappo de xocna quod ualuit gross. X. Item par unum de macinis quod ualuit

vežnih namirnica (panaticam);⁸⁷ stoke: ovaca, koza, krava, magaradi i sl.; razne štete koje je učinila stoka po poljima ili ljudi koji su namjerno sjekli tuđa stabla i uništavali nasade, zatim krađa raznih ostalih stvari kao npr.: motika, košulja, bodeža, čarapa, sukanja, vreća, platna, opasača (cintura);⁸⁸ razne vrste tkanina, odjeće, koža, konopa, oružja;⁸⁹ krađu se barke za plovidbu sa različitim priborom;⁹⁰ srebrnina kao: pehari, naušnice;⁹¹ namještaj, građevni materijal, obuća, odjeća i sitnice;⁹² vreće cimeta (!)⁹³ itd. Iz tih prijava krađa, šteta i sl., a negdje se navode i cijene, mogu se izvlačiti zaključci o kretanju cijena, vrstama robe donekle i slike imovnog stanja.⁹⁴

gross. XVI. Item arcus et sagitte et scutus I et alia arma que valuerunt ypp. I. Item galete parue ferrate X et alie galete que valuerunt ypp. VII. Item barilia VII de V quinqis pro quolibet que valuerunt grossos XVI. Item tina I de stopinis (sic! — vjerojatno stariis) XV, item tina I de stopinis (!) que valuerunt ypp. I 1/2, item bestie XXVII magne que valuerunt ypp. XII. Item capreti XX qui valuerunt ypp. II. Item bussii a melle XIII qui ualuerunt yppis X. Item ctilçe (!) et calçarie et scufole et alia massaria que ualuerunt ypp. III. Summa ypp. LXXXVII. — Div. canc. 2, 105 — Opis pokradenog kožara koji je išao u slavonske zemlje usp. Cremošnik, Kancelariski i notariski spisi, Beograd, 1932, 138

⁸⁷ Div. canc. 2, 28

⁸⁸ »unam zapam, unam camisiam, duos curtellos et subterales et gonellam unam et unum sachum... cubitum XXX de xocna cum tela et drapos meos« Div. canc. 2, 29', 41.

⁸⁹ »fustagnum, alutas nouas, arma de tribus yperperis valoris, gross. XXX videlicet cordam de IIIor gross. inferulas et serabulas, et unam toualiam IIII pani, unum cappellum noum grossos (!) de syrico... III tunicas a muliere, unum mantellum de cochina... unus ensis«. — Div. canc. 11, 31', 56', 72

⁹⁰ Div. canc. 11, 58'

⁹¹ »duos cercellos de argento inaurato... duos nappos argenteos« Div. canc. 11, 69 — Div. not. 6, 216

⁹² »saratura, tabule de lecto, una porta, duos tabulatos de camera... et certam quantitatem de cuppis... III furche de domo de cuppis et due trançelle de cuberto... lignamen de letto... alie res minute... una betilniça gross. octo, unum par caligare, gross. IIII una camiscia gross. IIII, una fouaria gross. IIII, unum capiçale« — Div. canc. 11, 72, 105', 106', 114, 115', 116, 122.

⁹³ »sachi centum de cimata« — Div. canc. 2, 38

⁹⁴ Ovo je dakako samo jedan od slike imovnog stanja. Iz popisa različitih depozita, zaloga, testamenata može se ta slika u mnogočemu upotpuniti. Npr. Neki Luka iz Zatona umro je 1349. Njegov depozit je neki Giue faber predao nasljednicima. Depozit se sastojao: »libras LIII de filato brachia, IIII de lenço toalias, II anulos, IIII de argento, par I percellorum de argento et capsas II«: — Tutori »de bonis Boiardi heredis Draxeç Uidosceuich de Breno« popisali su: somerium unum, vegetem I, gonella I, clauide I, çapas II, tinam I, palangam I, copellos frumenti XLVII, calderiam I, galetas II de lignamine — Div. canc. 16, 94', 103'. — Margarita u. q. Rossini de Marcho de Grauosio primila je u ime neisplaćenog duga (1325. god.) slijedeće stvari: »unam domum lignaminis... pro yppis XXII, item duo scuda cum una balista et cum uno celeberio pro uno perp., item unam caselam, unam çangollam, duas antennas et unum temum pro 1,5 perp., item duas sellas, balistam unam pro yppis 1,5 gross. 1, item VIII mantilli pro gross. XX, item duo linteamine pro uno perp., item unum copertorium cum una sclauina pro III yppis, item unum felcum de lana pro gross. IIII, item duas caldarias cum camestris pro uno perp., item unum lectum cum una cultriçe et uno caueçale pro uno perp., item unam spatam pro gross. XII. Summa ypp. XXXVIII gross. I« — Div. not. 4, 82. — »Priboe de Tuerden de Umbola procurator legitimus de Pribeç de Dobriça... dedit... Giue filie Perfichi de Malfó... duas grillas minatas perlis et lapidibus pretiosis et tres ladias de argento et unum par de speronibus de argento inauratis, tres centuras de argento et unum cutellum furnitum argento« Div. not. 6, 186

Dužnost dubrovačkog kancelara bila je da popisuje sve štete na poljima, vinogradima, kućama po čitavom dubrovačkom distriktu, Astareji, otocima, zatim krađe, pljačkanja, nasilja bilo na moru ili kopnu.⁹⁵

Sve što je vlada zaključila: odredbe, propise, zabrane i slično, javno se narodu objavljivalo na određenim mjestima (quod quidam consilium clamatum fuit per loca consueta).⁹⁶

KNEZOWI U ASTAREJI I NJIHOVI POMOĆNICI

a) *Knez*. Prvi knezovi pojedinih contrata javljaju se u 13. stoljeću. 2. IX 1284. »comes Malfi et Umble«⁹⁷, 10. XII 1284. »comes in Jonceto«,⁹⁸ 17. IX 1284. spominje se »Pancratius filius Gregorii de Erleče, comitis in Breno«. ⁹⁹ U početku XIV st. nalazimo 1301. po jednog kneza za šira područja: jednog u Župi i Šumetu, a drugog u Gružu, Zatonu, Rijeci, ali to je izuzetan slučaj.¹⁰⁰ Redovito u to vrijeme knezovi upravljaju u pojedinim contratama. Posebno »comes de Grauosio« (1302) i kasnije 1318, 1320;¹⁰¹ »comes de Umbla« 1302, 1303;¹⁰² »comes in Zoncheto« (1304);¹⁰³ »comes in Malfo et de Palice« 1302, 1305, 1346;¹⁰⁴ »comes Breni« 1302—1305, 1312—1313, 1318, 1344, 1346.¹⁰⁵ Istodobno pojavljivanje dviju vrsta knezova: za svaku contratu posebno njih 5 i samo 2 za čitavo područje, ukazuje da te službe i dužnosti nisu još bile stalne i nisu dobile određenu fizionomiju. U prvoj polovini XIV st. ipak prevladavaju višemanje redovito: jedan knez za Zaton, Rijeku i Gruž (od 1311. dalje),¹⁰⁶ drugi knez za Šumet i Župu (od 1319. dalje).¹⁰⁷ Neki put »comes Breni« jednostavno označuje kneza Župe i Šumeta, kao što »comes Umbole« označuje kneza Rijeke, Zatonu i Gružu.¹⁰⁸

Ispočetka nije bilo utvrđeno ni vrijeme službovanja. Knezovi Župe i Šumeta bili su npr. 1301. birani na 1 mjesec, a 1302. na 1 godinu, da bi 1304. bili 4 mjeseca, 1367. pak na 6 mjeseci. Međutim od 1313. češće se javlja 1 godina kao rok trajanja službe, a to se od 1329. više manje ustaljuje. Budući da je bilo različito trajanje roka službe, nije bio tačno određen dan nastupa dužnosti. Ima dosta godina kad se nitko ne bira. Od 1329. knezovi 4 puta zastopce nastupaju dužnost 15. III, pa se može zaključiti da je to bio datum početka službe.¹⁰⁹ Ljudi su nerado vršili dužnost ladanjskog kneza. Izabrani knez ne bi otišao, pa se morao birati novi. 1. IX 1302. bio je izabran na 1 godinu Junius de Čamagno za kneza u

⁹⁵ »teneatur scribere omnia dampna que fient in vineis, terris, arboribus, fructibus, lignamine, domibus, capannis per totum districtum Ragusii, tam in Astarea, quam in ysulis et omnes derubationes, expoliatores, arestationes et violentias fiendas hominibus Ragusii et eius districtus per quemcumque seu quoscumque, tam in mare, quam in terra extra civitatem et districtum Ragusii« Mon. rag. V, 338

⁹⁶ Mon. rag. V, 21

⁹⁷ Cremošnik, Kancelariski i notariski spisi, br. 358

⁹⁸ Cremošnik, n. dj. br. 368

⁹⁹ Div. canc. 2, 125-125'

¹⁰⁰ Mon. rag. V, 11

¹⁰¹ Mon. rag. V, 17 — Div. canc. 3, 37 — Div. canc. 6, 3'

¹⁰² Mon. rag. V, 17, 65

¹⁰³ Mon. rag. II, 307

¹⁰⁴ Mon. rag. V, 17, 88 — II, 311, — I, 143

¹⁰⁵ Mon. rag. V, 31, 38, 41, 57, 79, 89, 103, 110, — I, 28, 149, 232

¹⁰⁶ Mon. rag. V, 93 — Mahnken, n. dj. 43

¹⁰⁷ Mon. rag. V, 139

¹⁰⁸ Mon. rag. IV, 97

¹⁰⁹ Mon. rag. I, 28 — II, 307, — IV, 97, — V, 10, 31, 41-44 i d.

Župi. Međutim 11. X iste godine izabire se Prodanus de Bodacio za pola godine.¹¹⁰

Slična je situacija i sa knezovima Zatona, Gruža i Rijeke. Biraju se na 1 mjesec (1301), 4 mjeseca (1302, 1304), 6 mjeseci (1311), 1 godinu (1312). Od 1329. prevladava 1 godina. Vrijeme nastupa dužnosti ispočetka je neprecizno, razni su datumi, kasnije se ustaljuje. Dan nastupa dužnosti je 24. VI (1329, 1330), ili 1. VII (1331, 1332).¹¹¹ Kasnije su ladanjski knezovi bili birani 1. III, a nastupali su dužnost 1. V. Izuzetak je stonski knez koji je bio biran u prosincu, a nastupao je dužnost 1. siječnja.¹¹²

Dužnosti kneza sadržane su u raznim vladinim odredbama. Ispočetka ne znaju se tačno njihove dužnosti. U Statutu (VI, 18) piše da »comites insularum et Astaree« nisu dužni platiti kaznu, ako izabrani na tu dužnost ne primi je zbog opravdanog razloga. Osim toga (Statut VIII, 34) odlučeno je »quod comites qui per tempora fuerint per comune Ragusii, tam in insulis quam in Astarea, nichil dare vicario teneantur«. Radi se o tome da ne daju jednu perperu vikaru tj. zamjeniku dubrovačkog kneza. Vidjet ćemo iz nekih pojedinosti što je sve spadalo pod dužnost knezova u Astareji. Mateus Spavaldi, comes Breni, kune se 1. VII 1302. da će dobro i zakonito vršiti svoju dužnost (juravit bene et legaliter facere officium suum). Junius de Čamagno, comes Breni držat će uza se konja i slugu (1302). Radoan, filius Osrien, comes Umble čuvat će vinograde i stabla u njima od šteta, tj. on će se brinuti da se osiguraju vinogradi da ne trpe štetu (ad faciendum custodiam ne dampnum in vineis alicuius seu in lignamine vinearum). Budući da su knezovi iz Astareje često dolazili u grad, Malo vijeće naređuje 3. V 1319. da izabrani knez Župe i Šumeta mora stalno boraviti u mjestu službovanja. Ne smije ga bez vladina dopuštenja napustiti više od dva dana sedmično u vremenu do sv. Luke (18. X), a od sv. Luke tri dana. Za svaki dan boravka u gradu izvan odobrenog vremena platit će svaki put kaznu 6 groša. Kadgod dođe u grad, dužan je prijaviti se knezu u gradu i upisati se kod općinskog pisara. 24. I 1329. ponovno se zabranjuje samovoljno napuštanje mjesta službovanja. Dopušta se jedino da ladanjski knezovi smiju doći u grad i boraviti bez kazne utorkom, četvrtkom i subotom (salvo quod die Martis, die Jovis et die Sabati possit venire et stare Ragusio sine pena). Konačno 13. VII 1367. donijete su tačne odredbe o dužnostima i pravima ladanjskih knezova u Astareji.

1. Knez Župe vrši dužnost 6 mjeseci, za plaću od 120 perpera, drži uza se konja i dvoje slugu. Ne smije doći u grad bez dopuštenja pod kaznom od 25 perpera i ne može tada vršiti druge dužnosti.

2. Malo vijeće ne može mu dati dopuštenje da dođe u grad od blagdana sv. Marije u kolovozu (Velika Gospa, 15. VIII) do kraja rujna.

3. Dok boravi u gradu, ne prima za to vrijeme plaću.

4. Mora najmanje jedan dan sedmično ići u Šumet suditi.

5. Sudit će o pokretninama i izdavati presude prema odredbama Statuta. Stanovnici mogu uložiti žalbu vladi, ukoliko smatraju da su oštećeni.

6. Može suditi za nedjela učinjena praznom šakom i za nepravde predviđene Statutom. Za ostala nedjela krivce će predati organima vlade.

7. Može udariti kaznu od 5 perpera na niže podanicima svoga komiteta.

¹¹⁰ Mon. rag. V 38, 41

¹¹¹ Mon. rag. I, 16 — II, 307 — V, 10, 17, 268, 287, 319, 354 i dr. — Mahnken, 41-42

¹¹² K. Vojnović, O državnom ustrojstvu republike dubrovačke, 48 — isti: Sudbeno ustrojstvo republike dubrovačke, str. 26

8. Udarenu kaznu mora utjerati, inače mu se uskraćuje od plaće, izuzevši ako je nije mogao utjerati iz opravdanih razloga.

9. Knez Rijeke vršit će dužnost 6 mjeseci za plaću od 100 perpera. Mora imati dvoje slugu, boraviti 1 dan sedmično u Zatonu i jedan u Gružu. Sve ostalo ima kao i knez Župe.¹¹³

Još ćemo bolje doznati kneževe dužnosti što su oni praktično radili prema slučajevima zabilježenim u notarskim knjigama.

Ladanjski knez u Astoreji u prvom je redu izvršni organ vlade. Preko njega dubrovački knez vrši vlast nad stanovnicima Astoreje. Dubrovački knez npr. naređuje 18. VII 1323. Michaeli de Georgio, comiti Breni et Juncheti da naplati kaznu 9 groša od Vladimira de Petreč.¹¹⁴ Ladanjski knez poziva krivce na sud pred kneza,¹¹⁵ procjenjuje štetu učinjenu u vinogradima na njegovom području;¹¹⁶ nadgleda da li obrađivači zemlje vrše svoje obaveze prema zemljovlasnicima;¹¹⁷ brine se da vlasnici vinograda održavaju uredno puteve, da su oni široki i prikladni za promet;¹¹⁸ provodi u djelo sve odluke vlade, koje se tiču njegovog područja.¹¹⁹ Inače knezovi na otocima i Astoreji, kako smo vidjeli, nisu bili dužni ništa davati vikaru.¹²⁰

Za vršenje svoje dužnosti knez je dobivao plaću (salarium). Ispočetka dok nije bilo ustaljeno vrijeme trajanja službe, plaću je dobivao obzirom na mjesece sprovedene u službi. Na području Šumeta i Župe 1301. i 1302. dobivao je 5 perpera za mjesec dana službovanja. 1304. za 4 mjeseca 12 perpera. To bi godišnje iznosilo 60 odnosno 36 perpera. Međutim već 1302. javlja se određena godišnja plaća od 45 perpera. Vjerojatno je to bila ustaljena svota, — iako se 1344. spominje plaća od 40 perpera, — sve do 1349, kad se ona povećava na 60 perpera. Kasnije 1367. iznosila je samo za 6 mjeseci službe 120 perpera.¹²¹ Slična je stvar i sa knezovima na području Rijeke, Zatonu i Gruža. Oni su općenito imali manju plaću. 1301. za 1 mjesec službovanja dobivao je knez 5 perpera, a 1304. za 4 mjeseca 12 perpera, isto kao knez u Župi. Međutim 1302. bili su posebni knezovi po jedan u Zatonu, Rijeci i Gružu u vremenu od 4 mjeseca (od 2. I do Uskrsa) »sine salario cum medietate bannorum« tj. bez plaće, a dobivat će polovicu od kazni, koje udare. 1311. i 1312. imaju godišnje 15 perpera, a 1367. samo za 6 mjeseci 100 perpera plaće.¹²² Ladanjskog je kneza biralo Malo vijeće i ono mu je određivalo dužnosti.

U posebnim prilikama knezu se dodjeljuje »socius« na 1 mjesec uz plaću od 5 perpera, kao npr. 22. XI 1303. »ad faciendum custodiam in

¹¹³ Mon. rag. V, 32, 38, 65, 139, 259, — Liber omnium reformationum (izd. Solovjev) str. 42-3, — kratica: LOR

¹¹⁴ Div. canc. 7, 9'

¹¹⁵ Thoma de Prodan de Bodacia, comes Grauosii, poziva 29. VI 1320. neke ljude da odgovaraju pred knezom zbog toga jer su nanijeli neku štetu u vinogradima — Div. canc. 6, 3'

¹¹⁶ Jacobus de Sumana, comes de Grauosio poslan je 13. VIII 1318. »ad extimandum dapnum illatum in vinea uxoris magistri Marchi Pitati. Retulit suo sacramento de grossis II et pro expensis alios duos« — Div. not. 3, 37

¹¹⁷ Radoe Symon de Sumeto obećao je 20. IX 1353. nadoknaditi smokve, koje je prema procjeni kneza Župe i drugih ljudi, dao manje samostanu sv. Jakova — Div. canc. 18, 85'

¹¹⁸ Mon. rag. I, 9 — LOR, 26

¹¹⁹ Vlada je 10. III 1306 zabranila da nitko tko je za vrijeme rata napustio Dubrovnik ne smije dobiti posao. Ladanjski su knezovi morali to sprovedi u djelo. Mon. rag. I, 5 — LOR, 21

¹²⁰ Statut VIII, 24

¹²¹ Mon. rag. I, 149, — II, 64, 307, — IV, 97 — V, 10, 31, 38

¹²² Mon. rag. I, 16 — II, 307 — IV, 97 — V, 10, 17, 93 — Mahnken, n. dj. 43

Breno, ne dampnum aliquod sit factum in Breno«. Malo vijeće jednostavno, u opasnim situacijama, izabere nekog da bude »coiautor comitis Breni«. To se dogodilo npr. 13. XI 1323. ili kad se 29. I 1324. zaključuje da se daje »unus adjuvator comiti Breni et Juncheti« uz plaću 2 groša dnevno. Kad je 1324. kralj Uroš zaplijenio i sekvestrirao dobra dubrovačkih trgovaca u Srbiji, Malo vijeće 23. II odlučuje »pro custodia et saluatione nostri comitatus de Astaria, videlicet, Breno, Juncheti, Grausi, Malfi et Umbole« da se pošalju u Župu i Šumet »duos coiautores« knezu tog područja, a jedan u ostala. Morali su pomagati dotičnim knezovima »ad custodiam et saluationem dictarum villarum et hominum earumdem« uz plaću koju odredi knez i Malo vijeće.¹²³

b) *Potknez (vicecomes)*. Dok su se knezovi birali više-manje redovito da bi išli na svoju dužnost, potknezovi birali su se u izuzetnim prilikama i zbog toga neredovito. Obično, ako je izabran knez i ako je vršio dužnost, ne bira se i ne šalje potknez. Ima slučajeva da uređuju zajedno, ali to je bila rijetkost. Potknez se obično bira i šalje na dužnost kad nema kneza. U tim slučajevima ima prava i dužnosti kneza. Zbog toga se preko njegovog djelovanja mogu upotpuniti dužnosti i prava kneza. Potknezovi češće se šalju u Župu i Šumet, rjeđe u Zaton i Rijeku i Gruž.

Kao i knez potknez je izvršni organ dubrovačke vlade. Biraloga je Malo vijeće. Pozivao je prestupnike na preslušanje u slučajevima kad su nanijeli štete drugima,¹²⁴ hvata ljude koji pobjegnu iz zatvora.¹²⁵ Vlada je slala službenike (officiales) koji su nadgledali da li se obradivači zemlje pridržavaju »ordinis laboratorum«. U tim slučajevima morali su ih pratiti »vicecomites omnium contratarum«. Ukoliko bi pronašli kakve nepravilnosti, bili su dužni udariti novčanu kaznu. Jedna trećina utjerane kazne pripadala je službenicima i potknezu dotične contrate.¹²⁶ Potknez je, vjerojatno jer je dobro poznavao svoje područje, sudjelovao sa procjenjivačima (extimatores) u procjeni šteta (dampnorum factorum).¹²⁷ Izvršavao je sva naređenja viših organa uprave.¹²⁸ Posebna mu je briga bila oko obrane područja da ne bi neprijatelj nanio štetu. 15. VI 1319. naređuje se »vicecomiti de Umbla, ut diligentem custodiam adhiberet« da ne bi neprijatelj Tolien učinio štetu u vinogradima, zemlji i plodinama i da ne napadne dubrovačko područje. Ukoliko napadne, neka prestupnike uhvati i dovede pred kneza.¹²⁹ Kad je vojvoda Nenad pljačkao dubrovačko područje, Malo vijeće odlučuje 26. II 1348. da se čuva »districtus Ragusii«. Određuje da Lampre de Mence vicecomes Breni et Thomas de Stillo« budu kapetani i da imaju zajedno 12 čuvara.¹³⁰ Dogodilo se da se spomenuti Lampre »qui fuerat vicecomes Breni, Çoncheti et Molini« kukavički ponio (male se gessit) kad je Milman napao dubrovačko područje. Bio je kažnjen da ne može 10 godina imati upravu, niti biti kapetan izvangradskog područja.¹³¹

Za vršenje svoje dužnosti potknez je imao na raspolaganju konja (1347).¹³² Plaća mu je u Župi iznosila 1352. god. 100 perpera, dok je ono-

¹²³ Mon. rag. I, 90, 108-9, — V, 68 — Mahnken, n. dj. 42

¹²⁴ Vicecomes Breni pozvao je 18. X 1323. »homines Vite de Vitagna de Malfo« zbog šteta u nekim vinogradima — Div. canc. 7, 33'

¹²⁵ Dubrovački knez naredio je 6. X 1323. Lampri de Mence »vicecomiti Breni« da uhvati »Stepe Bolienuich de Breno« koji je pobjegao »de castello«.

¹²⁶ Mon. rag. II, 164

¹²⁷ Mon. rag. II, 198

¹²⁸ Vicecomes Breni morao je »disradicare« sav nasad za koji su »iudices confinium« 18. XI 1362. pronašli da je nasaden preko granice — Mon. rag. III, 236

¹²⁹ Mon. rag. V, 142

¹³⁰ Mon. rag. II, 14

¹³¹ Mon. rag. III, 61 — Medini n. dj. 86

¹³² Mon. rag. I, 219

me iz Zatonu, Rijeke i Gruža 1356. god. pripadalo 25 perpera godišnje.¹³³ Ta visina plaće potvrđuje se župskom potknezu 11. I 1361. s tim da mora do sv. Mihajla (29. IX) tj. do svršetka berbe, imati 100 perpera, držati konja, uživati sve počasti i boraviti na terenu.¹³⁴ Budući da se od 1349. nisu kroz neko vrijeme birali župski knezovi, a kroz to vrijeme do 1362. god. biraju se potknezovi, Malo vijeće odlučuje 26. VIII 1362. da se uspostavi jedan potknez za Župu i Šumet kako je bilo i prije. Potknez mora biti u to vrijeme vlastelin dubrovački (sit nobilis de Ragusio). Držat će slugu i konja i imat će godišnju plaću 80 perpera.¹³⁵ Tako se potknez izjednačio sa župskim knezom.

Knezovi i potknezovi u Astoreji mogli su u početku XIV st. biti i pučani (Drigo, Baraninus, Glauato),¹³⁶ ili čak osobe nižeg društvenog staleža, kao npr.: Stancius, homo Gauxeli, ... comes in Grausio; Radin, homo Marini de Vitana; Radoan filius Osrien, comes Umble i sl. (1302, 1303),¹³⁷ ali se redovito poslije toga biraju samo vlastela. Dapače 1362., kako smo vidjeli, izričito se nalaže da i potknez mora biti vlastelin (sit nobilis), ali se ipak događalo da je potknez mogao biti i pučanin još krajem XIV st. Jačanjem vlastele i njihovim zatvaranjem u vladajuću klasu i uprava nad Astorejom koncentrirala se u njihovim rukama.¹³⁸

DUŽNOSTI I PRAVA STANOVNIKA ASTAREJE

Nismo u stanju prikazati sva prava i dužnosti stanovnika Astoreje, jer to nije nigdje tačno određeno. Postoji Statut, ali njegove odredbe više se tiču gradskog stanovništva. To je u stvari gradski Statut. Istražiti ćemo stoga samo ono što je tipično za stanovnike Astoreje koji su u prvom redu bili neposredni obrađivači zemlje i vojnici.

Stanovnici Astoreje obrađivali su zemlju prema sklopljenom ugovoru, a u skladu s običajima i odredbama Statuta. U protivnom bili su pozivani na odgovornost i stizala ih je kazna.¹³⁹ Isto tako su bili dužni dati određeni dio ploda ili čega drugog prema obavezama preuzetim u agrarnim ugovorima.¹⁴⁰

Vlada je osobito pazila da putevi kroz Astoreju budu prohodni, da se može njima hodati i jašiti (ambulari et equitari). Već je 4. I 1304. vlada naredila da svi putevi u Župi, Brgatu, Šumetu, Platu i Čibači budu upotrebljivi. Vlasnici vinograda bili su dužni dati četvrtinu groša po soldu vinograda za uzdržavanje puteva, a stanovnici odgovarajućih contrata (villani illarum contratarum) bili su dužni raditi dva dana na njihovom uređivanju (debeant percurere duobus diebus in dicto laborerio). Ukoliko novac skupljen od vlasnika vinograda ne bi bio dovoljan, tada će općina nadoknaditi troškove. Izabrani su i nadglednici tih poslova.¹⁴¹ Nekoliko godina kasnije 1310—1311. Malo vijeće ponovno određuje da putevi u Župi, Šumetu, Zatonu, Brgatu i Rijeci moraju biti prohodni, a svaki je

¹³³ Mon. rag. II, 146, 164

¹³⁴ Mon. rag. III, 60

¹³⁵ Mon. rag. III, 221 — Mahnken n. dj. 42

¹³⁶ Mon. rag. I, 16 — II, 299, 311, — V, 17

¹³⁷ Mon. rag. V, 17, 65 — Međutim i u kasnijem vremenu (1381, 1382) mogao je pučanin biti potknez, usp. Mahnken n. dj. 43

¹³⁸ Popis knezova i potknezova u Astoreji vidi DODATAK. Knezovi ovih područja potjecali su iz manje istaknutih vlasteoskih rodova ili iz osiromašenih grana velikih rodova, usp. Mahnken n. dj. str. 44

¹³⁹ Div. canc. 6, 12' — Div. not. 3, 36'

¹⁴⁰ Div. canc. 18, 85'

¹⁴¹ Mon. rag. II, 304 — V, 70-1. Ista se odredba ponavlja 10. III 1306. Mon. rag. I, 5 — LOR, 21.

stanovnik dužan godišnje raditi jednu nadnicu na popravljanju puteva svoje contrate (laborare una cornata in anno in viis sue contrate).¹⁴² Izgleda da sav taj napor nije urađao plodom, jer su putevi ostajali zapušteni. 29. VI 1319. Malo vijeće ponovno govori o tome da treba puteve u Župi, Šumetu i Gružu »reaptari«, pa su svi stanovnici tih područja bili dužni odraditi po dvije nadnice (omnes rustici... debeant ponere duas operatas pro unoquoque ipsorum), dok će vlasnici vinograda isplatiti 3 folara po soldu vinograda.¹⁴³ Konačno 6. VIII 1332. opet se izabiru ljudi koji će nadgledati uređivanje puteva u Župi, Šumetu i Gružu.¹⁴⁴

Budući da je Astoreja uglavnom poljoprivredni kraj, štete (pastura, dampnum) i krađe u poljima i plodina nisu bile rijetkost. Statut nedvosmisleno kaže da svaku štetu moraju nadoknaditi stanovnici one kontrate u kojoj se krađa dogodi, ukoliko se krivci ne otkriju. Naknada štete procjenjuje se »secundum extimationem bonorum hominum«. Tačno su određena i područja unutar kojih potpadaju oni koji će plaćati odštetu. Ako se šteta učini u području Cavtata, Plata do Mlina, plaćaju je stanovnici tog područja, slično u Šumetu i Brgatu, zatim Gružu, te Zatonu i Poljicima. Slično je i sa krađom drva za kućice, paljenjem kućica i sl.¹⁴⁵ Štetu koju učine životinje nadoknađuje vlasnik životinje, a ako se ne dozna, onda oni koji imaju životinje u najbližem naselju (casale qui fuit proximior).¹⁴⁶ Od plaćanja štete ne izuzimaju se ni oni koji stalno ne borave u Župi i Šumetu, nego odlaze u grad i vraćaju se.¹⁴⁷

Kad bi zaprijetila ratna opasnost, vršila se mobilizacija. Stanovnici Astoreje jednostavno su bili popisivani i svaka kontrata morala je dati određeni broj vojnika (scripti sunt per Astariam et ynsulas).¹⁴⁸ U slučajevima izuzetne opasnosti dobili bi svi muški stanovnici (rustici) oružje da se brane (ut se defendere possint et offendere volentes eos dapnificare vel offendere).¹⁴⁹ Općenito se razlikuju tri vrste vojnika: mornari (veslači — homines de remo); pješaci (homines de pede); konjanici (homines ab equo). Za vrijeme služenja u vojsci dobivali su nešto novaca i hranu: veslači 3 perpera mjesečno i hranu; pješaci 6 perpera mjesečno i hranu.¹⁵⁰ Međutim to nije bilo uvijek stalno. Spominju se još i kapetani na brodovima (nauclerii) i kapetani nad pješacima (capitanei). Mobiliziran čovjek mogao je izbjeći vojnu obavezu, ako nađe zamjenu ili plati općini 3 perpera. Zamjena je morala biti adekvatna, morao je pješak naći pješaka, mornar mornara, kapetan kapetana. Vlastelina mogao je zamijeniti pučanin. Pučani su redovito bili pješaci (homines de pede de populo).¹⁵¹

Za vrijeme rata stanovnici se nisu smjeli razbježati, jer bi im se kasnije zabranjivalo raditi na području dubrovačke općine. Tako oni koji su ili bježali ili čak pomagali neprijatelja u toku rata 1302—3, nisu smjeli dobiti posao.¹⁵² Tko bi se junački ponio, dobio bi nagradu. Tako je Daboe Bevegnutih de Breno dobio na dar 14. II 1348. »unam domum comunis« i zemlju na Brgatu.¹⁵³ Obratno za kukavičluk primjenjivale su se kazne.

¹⁴² LOR, 32

¹⁴³ Mon. rag. V, 143

¹⁴⁴ Mon. rag. V, 359

¹⁴⁵ Statut VIII, 24

¹⁴⁶ Statut VIII, 23

¹⁴⁷ Mon. rag. V, 270 — LOR, 48

¹⁴⁸ Mon. rag. II, 367

¹⁴⁹ Mon. rag. V, 206

¹⁵⁰ Mon. rag. II, 191

¹⁵¹ Mon. rag. III, 102

¹⁵² Mon. rag. V, 60 — II, 301

¹⁵³ Mon. rag. II, 62

Kazna je dakako bila blaža za vlastelina, a teža za pučanina. Vidjeli smo da je potknez Marinus Lampre de Ciacho bio kažnjen zbog kukavičluka u borbama 1361. protiv Milmana lišenjem vršenja dužnosti potkneza i kapetana u roku od 10 godina. Istodobno pučanin Maroe Dobrich de Čoncheto zbog istog razloga osuđen je na odsijecanje desne noge (de amputando pedem dextrum) što je izvršeno 28. I 1361.¹⁵⁴

Budući da je grad s kopna bio omeđen jakim i čvrstim zidinama, prema moru pak glavna obrambena i napadačka snaga bila je mornarica. Dubrovčani nisu imali stalne vojske, niti stalne ratne mornarice. U slučajevima opasnosti galije su se izvlačile iz arsenala i naoružavale.¹⁵⁵ Dubrovčani su morali često puta naoružavati galije. Ako je Venecija ratovala, tada su Dubrovčani morali priskočiti u pomoć sa jednom ili dvije galije.¹⁵⁶ Galije su išle protiv gusara i uopće protiv pomorskih neprijatelja.¹⁵⁷ Galije su pratile sindike kad su putovali preko mora; štatile trgovačke lađe svoje komune u opasnim vremenima; pratile poslanstva ugarsko-hrvatskom kralju;¹⁵⁸ branile vlastitu zemlju,¹⁵⁹ ili opsjedale neprijateljski grad.¹⁶⁰

Čim bi Malo vijeće odredilo da treba naoružati galiju, razišli su se po Astoreji i otocima službenici koji su popisivali ljude. Najprije bi se odredio sumaran broj potrebnih mornara — uglavnom veslača. Onda se taj broj razdjelio na manje jedinice i odredilo koji će kraj dati koliko veslača. Npr. 1345. trebalo je pratiti neke trgovačke lađe u Veneciju. Za galiju je bilo potrebno 110 ljudi sa otoka, Astoreje i grada. Iz Rijeke regrutirano je 8 ljudi, iz Zatona 7, Šumeta 5, Župe i Srebrnog 10 ljudi.¹⁶¹ To su bili redoviti ljudi »meliores, quos noverint a remis«. ¹⁶² Regrutiranje se vršilo redovito na dobrovoljnoj bazi, ali ako je situacija bila opasna, tada se prilazilo i nasilnom novačenju (cogatur per fortiam).¹⁶³ Vlada je dapače 4. XII 1364. naredila da se oni koji se nisu prijavili za veslače uzapte i bace u okove, a ako se ne nađu, neka im se založi dio dobara u vrijednosti 25 perpera.¹⁶⁴ Troškove uzdržavanja vojske snosila je općina (ad expensas comunis) ili Venecija, ako se moralo ići boriti za njezine interese.¹⁶⁵ Regrutirani nisu odmah išli na galiju. Razdjelili bi se na dvanaestine (duodecenas) pa su se birali kockom (per sortem, ponere tepseram) koji će ići u prvoj, koji u drugoj, odnosno trećoj, četvrtoj itd. smjeni.¹⁶⁶ Redovito su služili mjesec-dva dana, ali u izuzetnim slučajevima i više.¹⁶⁷

Stanovnici Astoreje nisu se uvijek rado odazivali pozivu da služe na galiji. Zabilježeni su slučajevi bježanja.¹⁶⁸ Neki su se koristili pravom da pronauđu i dadu zamjenu za sebe. To su pojedinci iskorišćavali, pa su zamjenjivanjem vukli korist. Onaj koji bi zamijenio nekog dobivao je

¹⁵⁴ Mon. rag. III, 61

¹⁵⁵ J. Lučić, Prilog brodogradnji u Dubrovniku u drugoj pol. XIV st. HZ IV, 139

¹⁵⁶ Npr. 1329. god. 1345, 1351. — Mon. rag. II, 119, 324 — V, 272

¹⁵⁷ 1324, 1328. god. — Mon. rag. I, 106 — V, 256.

¹⁵⁸ 1345, 1358. god. — Mon. rag. I, 189 — II, 217

¹⁵⁹ 1361. god. u ratu protiv Vojislava Vojinovića — Mon. rag. III, 89-97

¹⁶⁰ Npr. 1361. god. opsada Kotora — Mon. rag. III, 103

¹⁶¹ Mon. rag. I, 189

¹⁶² Mon. rag. I, 117

¹⁶³ Mon. rag. V, 272

¹⁶⁴ Mon. rag. IV, 37

¹⁶⁵ Mon. rag. III, 94 — V, 272

¹⁶⁶ Mon. rag. II, 119 — III, 94

¹⁶⁷ Npr. prilikom opsade Kotora 1361. naredeno je mornarima da moraju ostati do kraja opsade — Mon. rag. III, 103

¹⁶⁸ Div. canc. 6, 200'

redovitu općinsku plaću, koja je pripadala onome kojeg je zamijenio i posebnu nagradu, odnosno novac od onoga kojeg zamjenjuje. 1351. npr. za zamjenu plaćalo se 13 i pol perpera, pa čak i 6 dukata.¹⁶⁹ 1354. ta se svota kreće od 8 do 18 perpera, a uz to se daju i ostale stvari po dogovoru (smokve i sl.).¹⁷⁰ Na galiju su morali ići svi ljudi za tu službu sposobni bez obzira na društveni položaj: obrtnik, obrađivač zemlje, seljak, homo itd.¹⁷¹

To bi bile općenite dužnosti stanovnika Astareje: obrađivati zemlju, slušati vlast i braniti je.

Nekih većih prava osim da smiju raditi, baviti se trgovinom, obrtom, pomorstvom, obrađivati zemlju i sl. nisu imali.^{171a} Smjeli su se organizirati u svoja vjerska udruženja: bratovštine (fraternitas, fratilia), ali su i ta udruženja bila pod neposrednom kontrolom vlade. Postojalo je 4—5 bratovština u Astareji i to: u Šumetu »fraternitas sancti Martini« (1326),¹⁷² u Rijeci »fratilia de Račato« (1327), »fratilia sancti Stephani« (1327) i »fratilia di Ombla« (1363),¹⁷³ u Župi »fratya su a Breno« (1363),¹⁷⁴ u Lapadu bratovština sv. Mihajla osnovana krajem XIII st.

Narod se okupljao na zbor (sborrum sive parlametum) koji se spominje još od 1279. Vlada ih je sazivala zbog suđenja, krađa, objavljivanja zapovijedi, proklamiranja rata i sl. To su bili pasivni narodni skupovi.¹⁷⁵

DODATAK

I KNEZOVI U ASTAREJI

a) Knezovi pojedinih područja

- 1) Knezovi u Gružu:
 - Stancus, homo Gauxeli ... comes in Grauosio 2. I 1302. (Mon. rag. V, 17)
 - Jacobus de Sumana, comes de Grauosio 13. VIII 1318. (Div. not. 3,37)
 - Thoma de Prodan de Bodacia, comes Grauosii 29. VI 1320. (Div. canc. 6, 3')
- 2) Knezovi u Rijeci:
 - Obrat de Drigo ... comes de Umbla 2. I 1302. (Mon. rag. V, 17)
 - Radoan filius Osrien ... comes Umble 1. XI 1903. (Mon. rag. V, 65)
- 3) Knezovi u Zatonu:
 - Radin, homo Marini de Vitagna, comes in Malfo 2. I 1302. (Mon. rag. V, 117)
 - Sauigna de Curaça, comes in Malfo 20. VI 1305. (Mon. rag. II, 311 — V, 88)
 - Giue de Villano, comes Malfi 28. IX 1346. (Mon. rag. I, 243)
- 4) Knezovi u Šumetu:
 - Bratie Dragocnich, comes in Joncheto 10. XII 1284. (Čremošnik, Kanc. i not. spisi, 368)
 - Marinus de Mence, comes in Zoncheto 25. V 1304. (Mon. rag. II, 307)

¹⁶⁹ Div. canc. 12, 310-310'

¹⁷⁰ Div. canc. 18, 2-5'

¹⁷¹ Radosta Grupsich de Breno, — Luca petrarius de Grauosio, — Miroslaus Crobe, homo Giue de Sorento i sl. — Div. canc. 12, 310-310' — Div. canc. 18, 18

^{171a} O ovim pravima usp. J. Lučić, Grane privrede u dubrovačkoj Astareji, Anali X, Dubrovnik

¹⁷² Test. 3, 21'

¹⁷³ Test. 3, 31 — Test. 5, 250'. Kod Mattei, Zibaldone III, str. 442-3 stoji da je »cofraternità di santa Maria de Račato« osnovana 15. V 1321. On objavljuje i matrikulu bratovštine. Općenito o bratovštinama u Dubrovniku usp. V. Foretić, Dubrovačke bratovštine, Časopis za hrvatsku povijest, 1-2, 1943.

¹⁷⁴ Test. 5, 162

¹⁷⁵ Jireček, Istorija Srba I, 75

5) Knezovi u Župi:

Gregorius de Ercle, comes in Breno	17. IX 1284 (Div. cant. 2, 125)
Mateus Spavaldi, comes Breni	1. VII 1302. (Mon. rag. V, 31)
Junius de Čamagno	„ 1. IX 1302. (Mon. rag. V, 38)
Marinus de Tripe de Juda	„ 16. VIII 1303. (Mon. rag. V, 79)
Marinus de Mence	„ 23. VIII 1304. (Mon. rag. V, 79)
Jacobus de Bucignolo	„ 4. VII 1305. (Mon. rag. V, 89)
Martolus de Scarito	„ 24. VI 1312. (Mon. rag. V, 103)
Thomas de Dersa	„ 9. VI 1313. (Mon. rag. I, 28)
Margaritus de Bucignolo	„ 15. VI 1318. (Mon. rag. V, 110)
Martolus de Stanchio	„ 14. VIII 1335. (Div. canc. 11, 111)
Lampridius de Mence	„ 28. II 1344. (Mon. rag. I, 149)
Thomas de Stilo	„ 13. VI 1346. (Mon. rag. I, 232)

b) Knezovi Župe i Šumeta:

Blasius Čepia, comes Breni et Juncheti	10. X 1301. (Mon. rag. V, 10)
Martolus de Scharich	„ 3. V 1319. (Mon. rag. V, 139)
Marchus de Babalio	„ 26. IV 1320. (Mon. rag. V, 168)
Pasqua de Bincola	„ 25. V 1322. (Mon. rag. I, 62)
Micho de Georgio	„ 15. VI 1323. (Mon. rag. I, 86 — Div. canc. 7, 11)
Thoma de Dersa	„ 16. III 1324. (Mon. rag. I, 114)
Marchus de Babalio	„ 15. IX 1325. (Div. canc. 8, 18')
Clime de Dersa	„ 27. II 1326. (Mon. rag. V, 195)
Martolus de Scarich	„ 3. III 1327. (Mon. rag. V, 234)
Lampre f. q. Marini de Mence	„ 24. I 1329. (Mon. rag. V, 259)
Marcus de Babalio	„ 16. II 1330. (Mon. rag. V, 282)
Marcus de Babalio	„ 22. II 1332. (Mon. rag. V, 340)
Lampre f. q. Marini de Mence	„ 22. II 1333. (Mon. rag. V, 379)
Marinus Lampre de Menzio	„ 26. II 1349. (Mon. rag. II, 64)

c) Knezovi Rijeke, Zatona i Gruža:

Andreas de Bonda, comes Malfi et Umble	2. IX 1284. (Čremošnik, Kanc. i not. spisi, 358)
Bogoe de Glavato, comes in Grauosio et hominum de Malfo et de Umbla	10. X 1301. (Mon. rag. V, 10 — II, 299)
Marinus de Mascana, comes Malfi, Umble et Gravoxe	28. XII 1311 (Mon. rag. V, 93)
Junius Baraninus	„ 12. XI 1312. (Mon. rag. I, 16)
Germanus de Pizinico	„ 4. XI 1313. (Mon. rag. I, 36)
Marinus Lampre de Mence	„ 21. I 1319. (Mon. rag. V, 134, 135)
Thoma de Prodan de Bodaza	„ 23. II 1324. (Mon. rag. I, 109)
Nichife de Maçadoro	„ 27. II 1326. (Mon. rag. V, 195)
Marinus de Villano	„ 23. VI 1329. (Mon. rag. V, 268)
Nichifus de Maçadoro	„ 16. VI 1330. (Mon. rag. V, 287)
Junius Baranin	„ 27. VI 1331. (Mon. rag. V, 319, 337)
Marinus de Villano	„ 21. VI 1332 (Mon. rag. V, 354)
Mate Nicole de Mence	„ 29. IX 1359. (Mon. rag. III, 14)
Mate Nicole de Mence	„ 16. II 1362. (Mon. rag. III, 156)

II POTKNEZOVI (VICECOMITES)

a) Potknezovi pojedinih područja

1) Potknezovi Zatona:

Mate Nicole de Mence, vicecomes Malfi 16. X 1357. (Mon. rag. II, 198)

2) Potknezovi Župe:

Lampre de Mence, vicecomes Breni	6. X 1329. (Div. canc. 9, 98')
Lampre de Mence	„ 16. II 1348. (Mon. rag. II, 14)
Dame de Stillo	„ 7. VII 1349. (Mon. rag. II, 74)
Maroe Lampre de Mencio	„ 30. VI 1352. (Mon. rag. II, 146)
Nicus de Mlascagna	„ 22. IV 1354. (Div. canc. 18, 10')
Maroe Lampre de Mence	„ 12. V 1357. (Mon. rag. II, 183)

b) Potknezovi Zupe i Šumeta:

Vita de Volzo de Babalio 1. III 1345. (Mon. rag. I, 172)
Lampredius de Mencio 20. II 1347. (Mon. rag. I, 219, 255)
Marinus Lampre de Chiachio 20. VI 1360. (Mon. rag. III, 37)

c) Potknezovi Zatonu, Rijeke i Gruža:

Jacobus de Casiça, vicecomes Grauosii, Malfii et Umble 17. X 1347. (Mon. rag. I, 280)
Giue de Villanis „ 22. X 1348. (Mon. rag. II, 48)
Syme de Georgio „ 30. X 1356. (Mon. rag. II, 166)
Giue de Vilano „ 12. XI 1356. (Mon. rag. II, 167)

Résumé

L'ADMINISTRATION DANS LE TERRITOIRE DE LA CAMPAGNE
(TERRA FIRMA, ASTAREA) EN DUBROVNIK (RAGUSE)

L'auteur examine la forme de l'administration dans le territoire de la campagne (terra firma, Astarea) en république de Dubrovnik (Raguse) jusqu'à 1366. En première partie du traité il considère la relation entre il gouvernement du Dubrovnik et l'Astarea. Il constate que le territoire de l'Astarea était très important pour Dubrovnik dans la raison l'économique et militaire. Par ce motif le gouvernement prend soin de ce territoire, le garde de ennemis, expédie y les forces militaires, estime les dommages, termine les conflits avec les voisins etc. En deuxième partie l'auteur fixe les fonctions du gouverneur dans ce territoire de campagne, qui s'appelle »comes«. Celui-ci administrait ici au nom du gouvernement du Dubrovnik. Lorsque le gouverneur n'était pas dans l'Astarea, existait alors le »vicecomes«. En troisième partie l'auteur constate les devoirs et les droits les habitants de l'Astarea. Les habitants ont été les cultivateurs immédiats de terre (paysans) et les soldats. Les devoirs principaux d'eux ont été: cultiver le terre, faire divers métiers, obéir à la puissance d'Etat, être soldats etc.